

ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
СУМСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ЛІГА СТУДЕНТІВ АСОЦІАЦІЇ ПРАВНИКІВ УКРАЇНИ

**ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ
ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАБІЛЬНОСТІ ТА
БЕЗПЕКИ СУСПІЛЬСТВА**

МАТЕРІАЛИ
Міжнародної науково-практичної конференції
(Суми, 21–22 травня 2015 року)

Суми
Сумський державний університет
2015

СЕКЦІЯ 1

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА. КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО

ПРАВОВЕ СТАНОВИЩЕ УКРАЇНСЬКИХ ЕМІГРАНТІВ У МІЖВОЄННІЙ РУМУНІЇ

Власенко В. М.

к.і.н., доц., завідувач кафедри ТДП, Сумський державний університет

Дубова В. О.

Юридичний факультет, Сумський державний університет

Внаслідок подій 2014-2015 рр. в Криму та на Донбасі в країні з'явилася численна група тимчасово переселених осіб і біженців. Декілька сотень тисяч наших співвітчизників опинилося поза межами країни. В Європі подібна ситуація склалася після подій 1917-1921 рр. в колишній Російській імперії, коли на еміграцію вийшло більше 1 млн. осіб. Проблема біженців вирішувалася як на міжнародному рівні, так і країнами-реципієнтами. Саме тому доречним є врахування історичного досвіду вирішення цієї проблеми окремою країною, зокрема, Румунією.

Проблему біженців/емігрантів міжвоєнного (між Першою та Другою світовими війнами) періоду намагалися вирішити Ліга Націй, міжнародні організації й уряди країн-реципієнтів, які ухвалили низку угод та конвенцій про правовий статус біженців. Проте вони не були загальнообов'язковими для всіх країн. Законодавство щодо іноземців (біженців) у кожній країні мало свою специфіку. Одні країни визнавали українців окремою категорією біженців, інші заперечували це.

Ще під час Української революції 1917-1921 рр. та на початку 1920-х рр. румунська влада визнавала чинність українських паспортів (УНР, Українська Держава). Українці, які на той час перебували або тільки-но прибули до Румунії та хотіли отримати український паспорт, зверталися до Надзвичайної дипломатичної місії (НДМ) УНР. Для цього необхідно було подати метричне свідоцтво про народження або інший документ, який засвідчував українське походження особи, паспорт, за яким особа жила до отримання українського документу, легітимацію від Уряду УНР та «білет на право вільного перебування в країні» («bilet de libere retrecere»). Румунська влада вимагала від кожного іноземця зареєструватися у Бюро контролю іноземців. Лише після цього він отримував білет на право вільного перебування в країні, який видавався на певний термін.

На початку 1920-х рр. у Румунії трапилося декілька суперечливих ситуацій щодо визначення національності у документах емігрантів. У 1922 р. почали звільняти з таборів інтернованих перших емігрантів. В їхніх документах місцева влада зазначила лише одну національність – «gusse» (рюс). Незважаючи на велике бажання звільнитися, українці відмовилися брати документи з таким записом. З приводу цього комендант таборів інтернованих Гнат Порохівський звернувся до міністра внутрішніх справ і військового міністра, а рядові інтерновані – до НДМ УНР в Румунії. Завдяки заходам українських дипломатів та коменданта таборів

справу було вирішено. У документах зазначили національність «українець» [1, арк. 7].

У 1923 р. румунська влада намагалася позбутися іноземців. Українських та російських біженців почали примусово висилати за Дністер. Після численних звернень до румунської влади НДМ УНР та Громадсько-допомогового комітету (ГДК) української еміграції в Румунії усіх біженців поділили на дві категорії – політичних емігрантів та біженців [2, арк. 47]. Перша категорія мала право на подальше перебування в країні, а друга висилалася на Батьківщину або виїжджала до інших країн. З метою розв'язання суперечливої ситуації з емігрантами до Бухареста прибув спеціальний делегат Ліги Націй, заступник голови Міжнародного комітету Червоного Хреста д-р Л. Брюнель. За його участю румунська влада запровадили для політичних емігрантів спеціальний документ «autorizația provizorie de ședere în țară» (тимчасовий дозвіл на проживання в країні). Він видавався на підставі постанови Ради Міністрів для політичних емігрантів, які могли скористатися правом «азилу» (притулку) [1, арк. 47]. У документі зазначалася національність «російська». У зв'язку з цим голова НДМ УНР Кость Мацієвич та члени ГДК подали румунській владі та Л. Брюнелю меморандум, в якому зазначалося, що емігранти відмовляються від документів з таким формулюванням. Справа закінчилася тим, що для українців були надруковані інші «авторизації», в яких чорнилами робився запис «національність українська» [1, арк. 7].

Напередодні скликання Лігою Націй міжурядової конференції країн-реципієнтів (травень 1926 р.) для унормування правового становища емігрантів ГДК надіслав Лізі Націй меморандум про необхідність визнання факту існування численної української політичної еміграції та фіксації у паспортах національності «українець» [3, с. 32].

У 1928-1929 рр. у Румунії почали замінити «авторизації» на сертифікати Фрїтьйофа Нансена («нансенівські паспорти»). Однак у цих документах зазначалися тільки дві національності – російська або вірменська. ГДК знову подав протест до МВС про порушення прав українців. У 1931 р. ГДК порушив перед відповідними інституціями Ліги Націй питання про справедливий перерозподіл коштів, які надходили від сплати за марки Нансена. Зазначалося, що ці марки викуповують усі емігранти, а отримані від них кошти витрачаються лише на потреби російських і вірменських емігрантів. Щороку українська еміграція в Румунії сплачувала за марки декілька сотень тисяч леїв, але жодний український емігрант не скористався бодай частиною цієї суми. Проблема була вирішена лише у 1937-1939 рр., коли Міжнародний офіс Нансена видав ГДК позику на суму 116,5 тис. леїв [4, с. 27].

У роки світової економічної кризи 1929-1932 рр. матеріальне становище емігрантів погіршилося, ширилося безробіття. ГДК подав до Міністерства праці меморандум, в якому пропонувалося при звільненні з роботи політичних емігрантів не вважати їх іноземцями, оскільки тоді емігрант опинявся в дуже скрутному становищі. З одного боку, він не міг виїхати до будь-якої іншої країни, тоді як іноземець міг це зробити, з другого боку, його як іноземця звільняли з одного підприємства і на тій же підставі не брали до іншого, чим фактично позбавляли права на працю, штовхаючи на смерть від голоду або вчинення злочину. Міністерство частково врахувало пропозиції ГДК, врятувавши українських емігрантів від масового звільнення [5, с. 191].

У середині 1930-х рр. ГДК подав румунській владі меморандум щодо реорганізації Міжнародного офісу у справах біженців ім. Ф. Нансена. Пропонувалося рівне представництво російських, вірменських й українських емігрантів у дорадчих органах при Міжнародному офісі [6, с. 29-30]. Наступного року ставилося питання про те, щоб усі кошти, які збиралися з емігрантів у Румунії, не відправлялися до Женеви, а залишалися в Румунії і витрачалися на потреби російської, вірменської й української еміграції. Частково ці пропозиції були реалізовані наприкінці 1930-х рр. [7, с. 10].

Востаннє українські емігранти порушили перед Високим комісаріатом у справах біженців питання про правове становище емігрантів у Румунії напередодні Другої світової війни. Це сталося під час візиту до цієї країни голови Високого комісаріату Г. Емерсона у червні 1939 р. У доповідній записці В. Трепке окреслив низку проблем емігрантів. По-перше, українських емігрантів вважали звичайними чужинцями і відповідно до них застосовувався правовий режим щодо іноземців. По-друге, народжені в Румунії діти емігрантів мали такий же статус, як і їхні батьки. По-третє, з прийняттям закону про захист національного ринку праці право емігрантів на працю було обмежене. По-четверте, за обіймання іноземцем на підприємстві певної посади це підприємство сплачувало до державного бюджету спеціальний податок, розмір якого залежав від виду посади, проте фактично його стягували з працівника-іноземця. По-п'яте, крім загальнообов'язкових платежів (за сертифікат ідентичності, «білет на вільне перебування в країні» тощо), для емігрантів запроваджувалися нові платежі (такси, марки тощо). Крім цього, емігрант сплачував державні, комунальні й інші податки. Пропонувалося скасувати численні обмеження для емігрантів [7, с. 10-13].

Основну роль у захисті прав українських емігрантів відіграв ГДК. За період з 1 січня 1937 р. по 1 червня 1939 р. ним було зроблено 435 «інтервенцій» (меморандумів, звернень тощо) до міжнародних організацій, уряду Румунії, міністерств і відомств, місцевих органів влади, видано емігрантам 295 актів юридичного характеру (посвідки, візи тощо) [4, с. 26].

Отже, у вирішенні питання правового захисту емігрантів у Румунії найбільше уваги приділялося такому аспекту, як визначення української національності («українець») у сертифікатах ідентичності («нансенівських паспортах») емігрантів. Це питання неодноразово піднімалося Громадсько-допомоговим комітетом української еміграції перед румунською владою та дорадчими органами Верховного комісаріату у справах біженців при Лізі Націй. У Румунії це питання було вирішено позитивно, у Болгарії й Югославії – негативно. Перспективними, на наш погляд, є дослідження про вирішення питання правового становища українських емігрантів такими міжнародними організаціями, як Ліга Націй, Міжнародне бюро праці, Верховний комісаріат у справах біженців тощо.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Центральний державний архів громадських об'єднань України, ф. 269, оп. 1, спр. 295.
2. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, ф. 4465, оп. 1, спр. 157.
3. Хроніка. В Румунії. Про поліпшення становища емігрантів // Тризуб. – 1926. – Ч. 24. – С. 32.
4. Геродот Д. Еміграційні справи у Румунії (закінчення) / Д. Геродот // Тризуб. – 1939. – Ч. 34-35. – С. 26-28.

5. Власенко В. З історії організованого життя української політичної еміграції в Румунії у 1929-1932 рр. (за матеріалами Центрального державного архіву Болгарії) / В. Власенко // Пам'ятки: археографічний щорічник. – К., 2010. – Т. 11. – С. 185-202
6. Хроніка. В Румунії // Тризуб. – 1935. – Ч. 41. – С. 29-30.
7. Геродот Д. Еміграційні справи у Румунії / Д. Геродот // Тризуб. – Париж, 1939. – Ч. 32. – С. 10-13.